

Petar Skok

PRIOLOG ISPITIVANJU PREDRIMSKIH
LEKSIČKIH OSTATAKA U SLOVENAČKOM
I SRPSKOHRVATSKOM JEZIKU

Svajcarski lingvista iz Chura Renato Agostino Stampa objavio je 1937. u *Romanica helvetica* (Zürich i Leipzig, Max Niehans Verlag), vol. II studiju o predrimskim alpskim riječima, kojih se area proteže po brdskim krajevima od Pireneja preko Južne Francuske i lombardo-alpskih romanskih dijalekta sve do Istočne Furlanije, dakle do naših krajeva u Slovenskom Primorju, Istri i na Jadranu, pod naslovom *Contributo al lessico preromanzo dei dialetti lombardo-alpini e romanci*.¹

Imajući u vidu, da se leksički relikti, o kojima je riječ u ovoj studiji, bez sumnje nalaze i u našim gore pomenutim krajevima, umolio me je autor, da prikažem njegov rad u *Revue internationale des études balkaniques*, koju sam uređivao u Beogradu zajedno sa Milanom Budimirom. Ratne prilike, koje su nastupile, nijesu dopustile da napišem i objavim ocjenu ove vrijedne knjige. Učinit ću to u najskorije vrijeme; a sada, prigodom 60-godišnjice majstora slovenačke lingvistike (dijalektologije), iznosim neke priloge pomenutoj studiji iz naših krajeva.

Velika serija riječi, koje ispituje Stampa, kod nas su ranije ili kasnije posuđenice iz nama najbližih romanskih dijalekata, naročito iz furlanskog. Ovamo ide na pr. *brênta*, potvrđena iz 15. vijeka i kasnije kod Jambrešića (ARj. I 626, Mažuranić, Prinosi 98 i Pleteršnik, I, 55, s izvedenicama). Značajno je, da se u Žumberku kaže *brênda* sa sonorizacijom *nt > nd* kao u južnofrancuskim alpskim dijalektima. Ovdje kao i inače označuje »ovalnu visoku posudu, u kojoj se na leđima prenosi grožđe, a služi i za gnječenje grožđa t. zv. mažđaćom«. Slično značenje nalazi se posvuda. Area ove riječi obuhvata teritoriju od francuske Švajcarske do centralne Ladinije kod Romana i Njemaca, v. Stampa, 107. Kod nas nije to posuđenica iz prvoga doba dodira Slavena sa Romanima, kako pokazuje očuvano romansko *-ent* za razliku n. pr. od toponima *Bulentum > Bulet* (kod Dubrovnika).

¹ *Romancio* je treći romanski jezik u Švajcarskoj (= *rumontsch* ili *Chur-welsch* po njemačku), pored francuskog (u Suisse romande) i talijanskog. Upor. moje *Osnove romanske lingvistike*, sv. I, § 33.

Kao predrimsku alpinsku riječ označuju je REW³ 1285 i FEW 517. U Hrvatskoj još nijesu utvrđeni krajevi, gdje se sve govori brenta.

Raširenija je još od ove predrimska riječ *bajta*, koja se govori sve do Like i Korduna i igrala je veliku ulogu kod izgradnje kućica poslije drugog svjetskog rata, ali nije zabilježena u ARJ. Govori se i u Zumberku kod katolika i unijata, u Krašiću, Pribiću i t. d. U značenju »planinska šumska kućica« bilježi je Pleteršnik I, 10 (s izvedenicama). Na romanskoj teritoriji potvrđena je od Pireneja u sjevernoj Španjolskoj sve do Furlanije kao apelativ i kao toponim, v. Stampa 133. Da je to predindoevropska riječ, dokazuje ne samo današnja raširenost po gorskim predjelima Romanije, nego i semantička i fonetska identičnost sa analognim semitskim riječima, n. pr. jevr. *bet* »kuća«. Odnos ove riječi prema *pojata*, *jata* studirao sam u Baričevu Arhivu IV, 138—143. Da je *bajta* kod nas recentna posuđenica iz furlanskoga i da ne potječe iz jezika Karna, to dokazuje fonetska istovjetnost sa langobardskom riječju *brajda*,² sa toponimima *Kanajt* na Krku < lat. *cannētum* i t. d., prema staroj posuđenici *lactuca* > *ločika* preko **lajtuka*.

Od starijih posuđenica, koje idu u ovu sferu, treba spomenuti naš izraz za »collare del legno, životinjski ovratnik od drva, na kojem visi zvonce« *konablja* na Krku i u Istri ARJ. V 254, od lat. **cannabula* REW³ 1600. Krčki Romani govore također hrvatski oblik potalijančen *la conáb(o)la*.³ Da je to stara posuđenica, vidi se iz zamjene nenaglašenog *a* sa *o*. Osnova ove riječi bez deminutivnog sufiksa nalazi se u furlanskom *ciánive* i u *cánevo* u Val Vestino (Mletačka), gdje je *a* u penultimi oslabljeno. Pored ovih romanskih oblika Stampa 114 navodi još oblike, gdje je penultima posve iščezla. Von Wartburg FEW III 126 i sl. pretpostavlja za **canva*^{3a)} > *kama* galsku osnovicu *cambo-* »zavinut«. Pleteršnik I 382 ima *kamba* iz Bele Krajine, Dolenjskoga i Notranjskoga u pet različitih značenja, koja se sva svode na »zavinut štap oko vrata«, sa našim izvedenicama *kambač*, *kâmbast*, *kâmbica*. Kod ovoga posljednjeg deminutiva moglo bi se pomišljati i na naš refleks za romansko *cam-bice*, kako je već mislio i Štrekelj, Denkschriften Wiener. Ak. L, 32. Ispuštanjem deminutivnog sufiksa *-ica* mogla se kod nas dobiti *kamba*. ARJ. IV 786 bilježi *kâmba* »dio jarma, što stoji volovima oko vrata« iz Hrvatskog Primorja i Istre. Pored toga pl. tant. *kambe* f. u značenju »spone za konje«. Očuvano *-am* pred konsonantom veli, da je riječ novija posuđenica, prema *ad Basante* > *Bosut*. Za razliku od mišljenja Meyer-Lübkeova REW³ 1600 i von Wartburgova FEW II 215 mislim, da *kamba* i

² Upor. REW³ 1266, ARJ. I 581, Mažuranić, *Prinosi* 92, koji donosi potvrde iz 1445 i 1495, Pleteršnik I 49. Izvođenje iz srednjolatinškoga ima se zabaciti.

³ Bartoli, *Das Dalmatische*, II 196 zabilježio je *konabla*. Ja sam čuo od Talijana, krčkog ribara, koji ne govori hrvatski, *konabola*.

^{3a)} Meyer-Lübke REW³ 1591 pretpostavlja mjesto toga nepotvrđenu predrimsku riječ **canlpa* »Krummbolz« i navodi uz brojne retoromanske reflekse i južnonjemačko *Kanfjen* istoga značenja.

konablja idu zajedno i da **canabula* nije izvedenica od *canna* »trstika«, riječi, koja se upotrebljava i kao metafora za »dušnik«. Mora se pretpostaviti, da je predrimška riječ **cánaba* bila raširena diminutivnim sufiksom *-ula*, da bi se razlikovala od *cánaba* > *konoba*. Dozvoljavam mogućnost unakršćavanja predrimške riječi **canaba* u značenju »collare del legno« sa galskim pridjevom *cambo-* »zavinute«.

Pored stare posuđenice *konablja* ima još i druga, koja dosada nije bila protumačena. To je srp.-hrv. *gūdura* f. »duboka i uska dolina« (Vuk), također toponim u Lici i u Srbiji (ARj. III 495). Riječ nije potvrđena na slovenačkoj teritoriji. Sufiks *-ura* ima zacijelo pejorativno značenje i našega je podrijetla. U Dalmaciji ide ovamo toponim *Guduća*. Osnova **gud-* odlično se slaže u fonetskom i semantičkom pogledu sa *ganda* »scoscendimento di sassi in montagna« Stampa 146, REW³ 3670. Ova predromanska riječ raširena je od Španjolske pa sve do centralne Ladinije i Furlanije.

U sferu ovih ispitivanja ide i *galleta*, koja je ušla i u balkanski latinitet, kako dokazuje rum. *găleată*, kao i u vulgarni latinitet, iz kojega potječe njem. *Gelte*. U Hrvatskom Primorju govori se *gòlida* (valjda poštokavljeni akcenat za čakavski *golīda* ARj. III 258) u značenju »malen drven sud, u koji se ovce muzu, ali se iz njega i pije«, odatle dim. *gòlidica*. Pleteršnik I 227 je zabilježio *golida* u istom značenju. Ova pastirska riječ raširena je po čitavoj Romaniji, v. REW³ 3656, ali nije potvrđena u klasičnom latinitetu nego u kasnijim glosama. Meyer-Lübke ispravno veli, da nije poznata povijest ove riječi. Značenje ipak upućuje na staru pastirsku terminologiju, u kojoj ima relikata iz predindoevropskih vremena. Promjena *t* > *d* u *golida* upućuje na podrijetlo ne iz balkanskog latiniteta nego iz Oglaja (Aquileia, Furlanija).⁴

Još treba zabilježiti iz materijala, što ga je Stampa sakupio na str. 45–46, izraze za »kozu bez rogova« iz alpskih dijalekata Južne Francuske, Sjeverne Španjolske, Gornje Italije i romanske Švajcarske, gdje se pored refleksa od *mutt-* *mott-* *mull-* govori također *čūkq* pored *muk*, *la éuka*. Ovi posljednji nazivi za kozu bez rogova od naročitog su interesa za slavistu. Ovdje pomišljamo najprije na rum. izraz za kušutu *ciută* »femeiușca cerbului, jelenova ženka«. *Košuta* je balkanski slavizam, koji se još nalazi u češkom i slovačkom, ali ga nema ni u poljskim ni u ruskim dijalektima. Kako pokazuje rum. oblik *ciută*, *ko-* je bez sumnje prefiks nepoznatog podrijetla, možda predindoevropskog, usp. *pojata* pored *jata*, gdje također ne može biti govora o slavenskom prefiksu, kako bi se na prvi pogled pričinjalo. Prema tome je osnova od *košuta* pridjev *šutъ* »bez rogova«, koji Miklošič SEW 345 i Brückner SEP 558 potvrđuju u svim slavenskim jezicima osim velikoruskoga. Po-

⁴ Upor. moje *Osnove romanske lingvistike*, I, § 4. Treba još zabilježiti, da *galeta* (vini) dolazi češće i u dalmatinskom latinitetu od 11. vijeka dalje; upor. Rački, *Documenta*, str. 77, 129–133, 135, 153, 180 (za god. 1069, 1080, c. 1090, c. 1091–9) i Jireček, *Die Romanen in den Städten Dalmatiens*, I, str. 90.

četni konsosnant š- izmjenjuje se na č- ne samo u rumunjskom nego i u mađarskom *suta csuta* u istom značenju. Ispor. još č u srp.-hrv. *čula* za oznaku »malenih ušiju kod ljudi i životinja« (ARj. II 99). Pridjev *šutъ* nije do sada mogao niko protumačiti iz indoevropskih sredstava. Kako spada u sferu pastirske terminologije, bit će za cijelo predindoevropska riječ.

Upotrebljavam ovu priliku da navedem sa slovenačke i srpskohrvatske teritorije još nekoliko predindoevropskih riječi, koje se odnose na terensku terminologiju. Za ovakovu terminologiju na Sardiniji Maks Leopold Wagner utvrdio je predindoevropsko podrijetlo. Ovu terminologiju zanemario je Stampa u svojim istraživanjima. Za sada ću izložiti samo sumarno svoje mišljenje. Radi se najprije o srp.-hrv. *grič* »brežuljak, glavica«, potvrđen od 13. vijeka, »velika vrlet« (Vuk); u bosanskoj Posavini znači »nanesena drveta i šiblje sa humčićama«, toponim u Zagrebu, v. Mažuranić, Prinosi 357, naziv kraja (sjeverni dio Žumberka iznad Gorinje Vasi), v. ARj. III 425; kod Pleteršnika I 251 *grič* »Hügel, steiniger Ort, Schutthalde«. Pored oblika muškoga roda sa dočetnim -č postoji kod Hrvata i Slovenaca oblik sa -ž ženskoga roda: *griza*, »stijena, kamen izlizan od vode« u Hrvatskom Primorju (ARj. III 440), također odatle izveden toponim *Grižani* »ljudi iz Griža«, u 15. vijeku, *po Grižah*, s *Griž* g. 1275, *Grižami* 1455, kod Pleteršnika I 252 *griza* »Schutthalde, Steingeröll, steinige Gegend«. Značajno je, da se č i ž, koji se izmjenjuju u hrv. i slov., također nalaze analogno i u talijanskom pridjevu *greggio* pored *grezzo* »neobrađen, prost«. Meyer-Lübke svodi tal. pridjev na predrimsko **gredius* REW³ 3875 a. Naš konsonant -ž običan je refleks za lat. *di*, kao u *modiolus* > *žmulj*, *diaconus* > *žakan* i t. d., dok -č odgovara lat. *tj*: tako u *ratione* > *račun*. Prema hrv. i slov. refleksima imali bi pretpostaviti predrimski pridjev **gredius* pored **gret(t)ius*. Obzirom na tal. *mezzo* < *mediu* ovo za talijanski pridjev nije nužno. Ako se od ovoga pridjeva izluči lat. sufix -*ius*, koji može stajati i mjesto lat. -*eus*, dobiva se osnova **gred-*, koja se semantički i fonetski tačno poklapa sa *hrid* m. f. pored *hrida* f. istoga značenja. Ova riječ ima svoju areu samo u slov. i srp.-hrv. Za nju ne postoji objašnjenje iz indoevropskoga, v. Berneker SEW 402. Naše *i* za zatvoreno *e* obična je pojava. Na predindoevropsko podrijetlo upućuje i alternacija *d/tt*, koja se ne nalazi u indoevr. jezicima. Što se tiče alternacije *g/h* i ona bi mogla biti predindoevropska, ali upućujem na *hlače* pored *klašnje* < lat. *calcea* REW³ 1945 i *hruške* pored *kruške*. Grič se pojavljuje sa vokalom *ě* u arbanaškom *gërç(ě)* »Spitze, spitzer Berg«, v. G. Meyer AEW 124, ali je ovdje posuđenica iz srp.-hrv.

Zbog istih fonetskih razloga, t. j. zbog alternacije *b/pp*, koja se također ne nalazi u indoevropskim jezicima, stavljam među predindoevropske terenske termine i *hrib* u starom hrvatskom (ARj. III 694), toponim Hrib u Gorskom kotaru, upor.

kod krčkih Romana *Hrājβēl*,⁵ pridjev *hribetan*, slovenački *hrib* u istom značenju, Pieteršnik I 261. Od drugih slavenskih jezika nalazi se još samo u češkom *chřib* u istom značenju. Etimološki se veže sa *hrbat*, riječju, koja se nalazi u svim slavenskim jezicima, v. Berneker SEW 404; ali ni za ovu riječ ne postoji sigurno tumačenje iz indoevropskih jezičnih sredstava.⁶ Zbog toga držim, da hrib treba vezati sa predromanskom riječju *greppo*, koja se nalazi u talijanskim i retoromanskim narječjima u značenju »hrib«. Kao femininum i sa vokalom *i* za *e* pojavljuje se u dalmatinskom latinitetu g.1144: ad vallem que sclavonice dicitur Tirstenic, latine vero Calamet, exinde autem sursursum in parte aquilonis ad *grippam*, que est iuxta agro in quo sunt petre, que sclavonice *brus* nuncupantur. (Smičiklas, Codex, II, 56 piše suviše *grippa* i *brus* sa velikim slovom, a radi se o apelativu, koji dolazi još dva puta u istom kodeksu X, 394, 396, god.1338 u Splitu: in Lagarono magna terra iuxta duas *grippas*, terra una cum suis *grippis*.) Ovak apelativ dolazi kao toponim god.1324 u istom kodeksu IX, 212 terra posita ad *Grippe*. Danas se tako zove brežuljak kod Splita, tal. *Grippi*. Isto takav naziv za brdo nalazi se na Pašmanu. G. Meyer AEW 205 ima *krep shkrep* »Abhang« pored *žgrip* »Kante, Rand«, upor. još Gartner, Rätorum. Gramm, 5. Jireček, Handelsstrassen 22 navodi iz popa Dukljanina *Grepuli* pored *Gripuli* kao ime kraja za današnji *Grbalj*, gen. *Grblja*, isp. furlanski dem. *gripule* »Weinstein«. Meyer-Lübke REW³ 3863 izvodi tal. riječ od predrimskoga *grepp-*, izjavljajući da ne zna za postanje. Upor. i moj članak u NVj. XXIII (1915), 343, br. 5. Glede alternacije *g/h*, upor. gore *hrid*.

Ispitivanje terenskih termina *grič*, *griza*, *hrid* i *hrib* dokazuje, da se na slovenačkoj i srpskohrvatskoj teritoriji imaju tražiti predrimski leksički relikti. Na to naročito upućenje naziv male rijeke *Karnahta* za furlansko *Cornap* kod mletačkih (»beneških«) Slovenaca, *Karnahta* i *Cornap* poklapaju se samo u osnovi, ali ne i u dočetu. Ako se uporedi slovenački oblik *Karnahta* sa *Curieta* (naziv stanovnika) od *Curicum*, danas hrv. *Krk*, onda se mora zaključiti, da je *Karnahta* predslovenački pridjev izveden pomoću indoevropskog sufiksa *-t* kao i *Curiqta*. Taj pridjev mogli su čuti pradjedovi »beneških« Slovenaca samo od predslovenačkih Karna. To znači, da Karni nijesu bili posvema romanizirani u vrijeme dolaska Slovenaca u ove krajeve. Ovo mišljenje izjavili smo ja i drug Škerlj u knjizi *Oko Trsta*, Beograd 1945, str. 174. Time je u isto doba bilo potvrđeno i ranije tumačenje Budimirovo o *snaci* »coloni regionis montuosae«. ⁷ Od toga je hrv. prezime *Snačić*, danas krivo *Svačić*. Budimir je tumačio ovu riječ kao ilirski leksički relik. Na bugarskoj teritoriji imamo

⁵ Upor. moju studiju *Studi toponomastici sull'isola di Veglia* u *Archivio glottologico italiano* XXIV (1930), § 85.

⁶ Machekovo tumačenje u praškom časopisu *Slavia* XVI 200—1, 213 ne uvjerava me, isto tako ni tumačenje E. Lewy-a u *Zeitschrift für slav. Phil.* I, 417. O tom drugom zgodom.

⁷ *Jugoslovenski istoriski časopis* V (1939), 185—191.

jasan lingvistički dokaz u toponimu *Plovdiv*, danas *Plovdiv*, koji ne potječe iz grčkoga *Philippopolis*, tur. *Filibe*, nego iz tračkoga prijevoda grčkog toponima *Pulpudeva* »Filipov grad«. ⁸ Kako su bugarski Slaveni ovdje još zatekli negreciziran ili neromaniziran predslavenski narod zvan *Bessi*, -orum, koji su još govorili svoj jezik u 6. vijeku, tako se ima uzeti i za Hrvate i za Slovence. Oni su zatekli još djelomice neromanizirane Ilire, Japode, Karne i t. d. Preko njih mogli su ući u naše jezike gore navedeni predindoevropski leksički relikti u latiniziranom (**gredius* > *griza* i **grettius* > *grič*) i nelatiniziranom obliku (*hrid*, *hrib*). O ostalim takovim reliktima bit će više govora u mom *Etimologijskom rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika*, na-kojem već godinama radim.

Zagreb, 1950.

⁸ Upor. moju studiju *Beiträge zur thrakisch-illyrischen Ortsnamenforschung* u Schnetzovu *Zeitschrift für Ortsnamenforschung* VII (1931), 43 i sl.

Résumé

Dans la présente étude, le matériel ramassé par Stampa concernant le vocabulaire alpin d'origine préromane est complété par quelques mots slovènes et serbo-croates ayant trait à la même origine. En voici la liste: 1. *bajta*, *brenta*, *kamba*, mots empruntés au frioulan; 2. *konablja*, emprunt plus ancien que l'auteur rattache à la même racine que *kamba* < **cánaba*; 3. *gudura* qu'il considère comme emprunt ancien de préroman *ganda*; 4. *golida* qu'il explique par *galleta* provenant d'Aquileia; 5. *košuta*, comparé à roumain *ciută*, hongrois *suta csuta* et à adjectif slave *šutъ*, s'explique comme ayant le préfixe *ko-* d'origine non slave et, comme second élément, le mot apparenté à alpin *čūko*, *čūka*. Cette liste est enrichie ensuite par l'examen de quelques termes se rapportant aux accidents de terrain, tels *grič*, *griza*, *hrid*, *hrib* que l'auteur rapproche de ital. *greggio*, *grezzo*, *greppo*, de *grippa* du latin dalmate, d'albanais *krep*, *shkrep*, *gërçë* et du nom de la contrée *Gripuli* > *Grbalj*. En s'appuyant sur le toponyme bulgare *Plovdiv* de trace *Pulpudeva* et sur l'hydronyme slovène *Karnahta*, l'auteur finit par constater le fait qu'en slovène et en serbo-croate il y a, en dehors des mots préromans dus aux différents intermédiaires romans, anciens et modernes, aussi de tels qui remontent directement aux Illyres, aux Iapodes et aux Carnes non romanisés tout à fait. L'étude renferme de plus les critères adoptés pour préciser l'origine préromane des mots en question.